

ФОРМУВАННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ BUILDING RESILIENCE OF EDUCATIONAL PROCESS PARTICIPANTS

Актуальність статті обумовлена низкою чинників: провадження воєнного стану в Україні, дистанційний формат організації освітнього процесу, нові ризики соціокультурного характеру, зростання кількості стресогенів і криміногенних чинників. Автори у статті звернули увагу на багатofакторний, міждисциплінарний контекст досліджень і методичних рекомендацій відновлення і збереження цілісності особистості педагога. Пошук адекватних часу психолого-педагогічних впливів, які допоможуть учасникам освітнього процесу досягти визначених очікуваних якісних результатів навчання, налагодити довгострокові взаємодії і партнерства, автори здійснили з опорою на синергетичний і культурологічний підходи.

У статті розгляд резильєнтності педагога здійснено через призму розуміння цього поняття як ресурсу для інших учасників освітнього процесу, а саме: здобувачів, представників громадськості, стейкхолдерів, інших осіб, зацікавлених в якості освіти. Ментальні риси автори визначили як базис стійкості і психологічної пружності українців. Для розвитку резильєнтності сформульовано поради для педагогічних працівників. Перша порада для розвитку резильєнтності передбачає осмислення і усвідомлення своєї спорідненості до педагогічної праці, самоприйняття і опора на природжені здатності легко прожити злету і падіння, любов і віру в інших на основі впевненості в собі, плекання доброї пам'яті, позитивних сподівань і мрій дитинства. Друга порада передбачає осмислення педагогіки оптимізму через практики підкріплення довіри учасників освітнього процесу спільним проживанням малих буденних радостей, дбайливим відновленням відчуття стабільності, безпеки. Третя порада передбачає глибинне осмислення ментальних рис українців: автохтонність, усамітненість, наближеність до землі, кордоцентризм (виражається в чуттєвому проживанні довкілля), працьовитість, пограничне відчуття патріотизму, життєрадісність і оптимізм, анімізм, олюдження довкілля.

Автори стоять на позиції, що уміння тримати баланс через уміння бути вдячним може стати поєднувальним елементом усіх визначених у статті рекомендацій. Також автори наголосили на доцільності ортобіотичного налаштування. Це виявляється через гігієну, чергування фізичної і розумової праці, якісне харчування і гігієну емоцій. Національний контекст виразно прослідковується у корисних практиках створення доброго спадку, збереження усього, що додає сили душевної, віри, радості серця. Перспективною подальшого розроблення теми визначено ретроспекцію систем ціннісних координат в організації освітнього процесу з досвіду Г. Сковороди, І. Мечникова, А. Макаренка, В. Сухомлинського.

Ключові слова: університет, якість освіти, безпечне середовище, психолого-педагогічна підтримка, особистість, соціально цінні навички, освіта упродовж життя.

The relevance of the article is due to a number of factors: the implementation of martial law in Ukraine, the remote format of the organization of the educational process, new risks of a socio-cultural nature, an increase in the number of stressors and criminogenic factors. The authors of the article drew attention to the multifactorial, interdisciplinary context of research and methodological recommendations for restoring and preserving the integrity of the teacher's personality. The search for timely psychological and pedagogical influences that will help the participants of the educational process to achieve the specified expected quality learning results, to establish long-term interactions and partnerships, the authors carried out based on synergistic and cultural approaches.

In the article, the teacher's resilience is considered through the prism of understanding this concept as a resource for other participants in the educational process, namely: applicants, representatives of the public, stakeholders, and other persons interested in the quality of education. The authors identified mental traits as the basis of resilience and psychological resilience of Ukrainians. For the development of resilience, tips for teaching staff have been formulated.

The first advice for the development of resilience involves understanding and realizing one's kinship to pedagogical work, self-acceptance and relying on the innate ability to easily experience ups and downs, love and faith in others based on self-confidence, nurturing good memories, positive hopes and dreams of childhood.

The second advice involves understanding the pedagogy of optimism through the practice of strengthening the trust of participants in the educational process by sharing small everyday joys, carefully restoring a sense of stability and security. The third advice involves an in-depth understanding of the mental traits of Ukrainians: autochthonousness, solitude, closeness to the earth, cordocentrism (expressed in sensual living of the environment), hard work, borderline sense of patriotism, cheerfulness and optimism, animism, humanization of the environment. The authors are of the position that the ability to keep balance through the ability to be grateful can become a connecting element of all the recommendations defined in the article. The authors also emphasized the expediency of the orthobiotic setting. This is manifested through hygiene, alternation of physical and mental work, quality nutrition and hygiene of emotions. The national context is clearly traced in the useful practices of creating a good inheritance, preserving everything that adds strength to the soul, faith, joy of the heart.

The perspective of further development of the topic is defined as a retrospection of value coordinate systems in the organization of the educational process based on the experience of H. Skovoroda, I. Mechnikov, A. Makarenko, and V. Sukhomlynskyi.

Key words: university, quality of education, safe environment, psychological and pedagogical support, personality, socially valuable skills, lifelong education.

УДК 378.04:37.01

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/61.1.24>

Ворожбіт-Горбатюк В.В.,

докт. пед. наук, професор,
ст. науковий співробітник відділу
дослідження проблем кримінально-
виконавчого права

Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка
В.В. Сташиса Національної академії
правових наук України

Козиренко С.І.,

канд. тех. наук, доцент,
доцент кафедри прикладної
математики

Харківського національного
університету радіоелектроніки

Циркуненко О.В.,

ст. викладач кафедри цивільно-
правових дисциплін і трудового права
імені професора О.О. Процевського
Харківського національного
педагогічного університету імені
Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Глобалізаційні процеси в світі загалом, динамічність і багатозадачність буття сучасної людини актуалізує проблематику психолого-педагогічної адаптивності, витривалості й стійкості кожної особистості. Провадження воєнного стану в Україні, дистанційний формат організації освітнього процесу, нові ризики соціокультурного характеру, зростання кількості стресогенів і криміногенних чинників – ці та інші ознаки сучасного буття українців актуалізують проблематику досліджень і методичних рекомендацій відновлення і збереження цілісності особистості, спонукає до пошуку адекватних часу і ситуаціям психолого-педагогічних впливів, які допоможуть учасникам освітнього процесу досягти визначених очікуваних якісних результатів навчання, налагодити довгострокові конструкти взаємодії і партнерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика резильєнтності учасників освітнього процесу перебуває у полі уваги широкого кола міждисциплінарних досліджень. Багато напрацювань і цінних висновків презентовано представниками психологічної науки. У цій статті ми послуговувалися напрацюваннями і рекомендаціями, презентованими К. Балахтар, Т. Цюман, О. Нагула, З. Адамська, D. Hellerstein (методологічний базис і підходи до визначення ключового поняття цієї публікації) [1; 9; 3], Є. Дядуш (психологічний дискурс і авторська модель формування резильєнтності) [4]. Цінні практичні напрацювання і рекомендації у контексті реалій українського сьогодення [5; 6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, вивчення наявних у відкритому доступі матеріалів з означеної теми свідчить про певний дисонанс. Зокрема, не розкритими лишаються культурологічні чинники формування резильєнтності, поза увагою дослідників лишаються ментально обумовлені аспекти формування і підтримки такої якості учасників освітнього процесу.

Мета статті. Враховуючи вищезазначене, метою нашої публікації є розкриття особливостей формування резильєнтності педагогів як учасників освітнього процесу в умовах провадженого стану з опорою на культурологічний і синергетичний підходи.

Виклад основного матеріалу. Ретельне опрацювання широкої джерельної бази свідчить про багатофакторний, міждисциплінарний контекст досліджень і методичних рекомендацій відновлення і збереження цілісності особистості педагога. Однак на теперішній час лишається актуальним пошук адекватних часу психолого-педагогічних впливів, які допоможуть учасникам освітнього процесу досягти визначених очікуваних якісних результатів навчання,

налагодити довгострокові взаємодії і партнерства в ситуаціях перманентної нестабільності, інколи – загрози життю. У реаліях сьогодення ми маємо для досягнення якості освіти не лише зосереджувати увагу на новітніх досягненнях психологічної науки, тале й здійснити синергію з історично, ментально обумовлених джерел стійкості українців, з опорою на синергетичний і культурологічний підходи розглянемо поняття резильєнтності педагога через призму розуміння цього поняття як ресурсу для інших учасників освітнього процесу, а саме: здобувачів, представників громадськості, стейхолдерів, інших осіб, зацікавлених в якості освіти. Традиційно для української освіти педагог є не просто організатором освітнього процесу, тим, хто здійснює освітній процес. Педагог – носій усталених соціально значимих ціннісних орієнтирів, демонструє суспільству виважене і доцільне ставлення до усіх процесів і подій, що відбуваються в реаліях дійсності. Педагог так само є носієм і ретранслятором кращих ментальних рис. У цьому ми підтримуємо світоглядну і методологічну позицію історика освіти і педагогічної думки С. Сірополка [7].

Традиційно для українських педагогів, освітян першочерговою умовою стабільності внутрішнього єства є відчуття спорідненої праці. Унікальні висновки з цього напрямку Г. Сковороди [8] і послідовників визначного філософа, просвітника, педагога, на наш погляд, в реаліях сьогодення, є надзвичайно значимими. Зазначимо тут, спорідненість до педагогічної праці виражається у природжених здатностях легко проживати злети і падіння, через любов і віру в інших на основі впевненості педагога в собі, плекання в собі пам'яті, сподівань, мрій дитинства. Глибинною людяністю як апіорною цінністю пронизані поради визначного мислителя Г. Сковороди: добро починається з любові до себе. Любов починається з доброго ставлення до себе. Переконані, що привертання уваги сучасних педагогів в закладах освіти усіх рівнів до відновлення і забезпечення природньої людської потреби в любові, у визнанні себе як самоцінності є потужним ресурсом стійкості і самовідновлення, адже опирається на ментальну пам'ять українців. Уважаємо за необхідне привертати увагу громадськості і наукової спільноти, здобувачів, випускників, їхніх батьків до гострої потреби підтримки і визнання цінності і високої репутації українських педагогів, які часто на рівні відкритого ентузіазму, нездоланного оптимізму забезпечують освітній процес, продовжують наукові і прикладні розвідки в період провадженого стану у зв'язку військовою агресією російської федерації.

Ми переконані в тому, що ментально обумовлене правило завжди бути на своєму боці, яка пронизує бачення проблеми самопізнання

Г. Сковородою, доцільно відтворити в реаліях українського освітянського простору через афішування діяльності громадських спільнот, презентування досвіду учасників освітнього процесу конкретних закладів освіти.

Значущим аспектом, який сприяє формуванню резильєнтності, є довіра. Історико-педагогічні корені цієї цінності детально описано С. Сірополком [7]. Для сьогодення українського педагога вкрай поціновується його вміння підкріплювати довіру до себе і закладу освіти в учасників освітнього процесу спільним проживанням малих буденних радостей, дбайливим поступальним відновленням відчуття стабільності, безпеки під час синхронних і асинхронних навчальних комунікацій.

Приборкання стресу і негативних емоцій можливе через ментальну рису вдячності українців. Адже мистецтво тримати баланс через вміння бути вдячним слугує потужним психолого-педагогічним ресурсом не лише резильєнтності як риси характеру.

З-поміж інших ментальних рис українців виокремимо такі, які благотворні для формування резильєнтності: автохтонність, усамітненість, наближеність до землі – ці риси дають змогу чітко візуалізувати зону свого контролю. Кордоцентризм в розуміння чуттєвого проживання довкілля, анімізм, олюднення довкілля – ці ментальні риси допомагають у мить скрути, проживання болю водночас нарощувати внутрішній скелет емоційної рівноваги. Працьовитість, життєрадісність, оптимізм – риси, які допомагають навчитися бачити в трудності, виклику, проблемі сходинку особистісного і професійного зростання. Для реалізації вузлових моментів Болонського процесу компетентність вчитися упродовж життя є однією з системоутворювальних [2]. Тож у цьому аспекті бачимо органічне поєднання ціннісних орієнтирів національного культурологічного і загальноєвропейського освітлогічного дискурсу. Ще одним аксіоматичним ресурсом формування резильєнтності учасників освітнього процесу є ортобіотичне налаштування, яке ми розуміємо як чітке дотримання норм гігієни загальної, емоційної, комунікативної, природню потребу чергування фізичної і розумової праці, якісного помірного харчування. Саме ортобіотичний підхід традиційно дає спонуку для створення доброго спадку: множення, збереження і плекання усього, що додає душевної сили, віри в добру природу людини, радості серця, формування приязних перманентних соціальних зв'язків через живе спілкування.

Щодо практичних рекомендації формування резильєнтності учасників освітнього процесу, у цій статті виокремимо ті, які на наш погляд є універсальними, доцільними для усіх рівнів освіти. З огляду на виокремлені вище ментальні риси

українців пропонуємо такі поради, дотримання яких сприятиме формуванню чи удосконаленню здатності захищати свою цілісність, стабільний рух (розвиток): опора на довіру у підтримці надії «ми впораємося, бо я поруч»; віра через акцент уваги на позиції здобувача як активного суб'єкта власної життєдіяльності («ти єдиний собі господар»); мужність: орієнтуватися не на вади, а на ресурси, сильні сторони кожної конкретної людини. Використовувати почуття гумору як прояв любові, створення позитивного комунікативного простору. Забезпечте узгоджуваність самоідентифікації «Я» і «Я очима інших»; формування досвіду цілепокладання. Підтримуйте бажання здобувача бути помічником, експертом, критиком, систематиком тощо. Формуйте стабільний тонус навчального партнерства. Візьміть до уваги, що корекція поведінкової сфери здобувача передбачає візуальний приклад, наявність певних взірців. Будьте особливі, харизматичні, подайте приклад інтелект-дозвілля, душевного балансу, мужності і емоційної гігієни. Разом із здобувачами створіть алгоритм сили, щоденник емоцій і відчуттів (замітки, особистісний меседжер, рукопис), де продемонструєте, опишете досвід композиціонування сили знання (схильності зовнішнього та внутрішнього споглядання), сили вміння (задатки до всебічного розвитку тіла), сили душі (любити, соромитися і володіти собою) за Й. Песталоцці. Розробіть свою систему перспектив за А. Макаренком: завтрашня радість → середня перспектива – успіх у навчанні → далека перспектива віддячити тим, хто тобі допоміг стати саме таким. Освітнянською спільнотою формуйте корисний спадок: яке своє досягнення за останній рік ви покладете у скриньку доброї спадщини спершу?

Висновки. Отже, констатуємо, що ментальні риси автори можуть закласти базис стійкості і психологічної пружності українців – представників педагогічної, освітянської спільнот. Для розвитку резильєнтності сформульовано поради для педагогічних працівників: осмислення і усвідомлення спорідненості до педагогічної праці, плекання доброї пам'яті, позитивних сподівань і мрій дитинства і практики підкріплення довіри учасників освітнього процесу спільним проживанням малих буденних радостей, осмислення ментальних рис українців: автохтонність, усамітненість, наближеність до землі, кордоцентризм (виражається в чуттєвому проживанні довкілля), працьовитість, пограничне відчуття патріотизму, життєрадісність і оптимізм, анімізм, олюднення довкілля.

Ця стаття не вичерпує усі аспекти заявленої проблематики. Доцільним вважаємо зведення до проблеми резильєнтності через формування комунікативної компетентності, коли сталі вислови – українські фразеологізми виступають

своєрідним ціннісним маркером психолого-педагогічної стійкості. Перспективою подальшого розроблення теми бачимо ретроспекцію систем ціннісних координат в організації освітнього процесу з досвіду Г. Сковороди, І. Мечникова, А. Макаренка, В. Сухомлинського.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Balakhtar, K. S. Peculiarities of the influence of creativity on the subjective well-being of foreign languages teachers of higher education institutions. SHEI "University of Education Management" NAPS of Ukraine, Kyiv. 2021. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/16917>
2. European Commission. Tuning educational structures in Europe: Universities' contribution to the Bologna Process. (December, 2006). SocratesTempus. 152 p. Retrieved from: <https://aca-secretariat.be/newsletter/tuningeducational-structure-in-europe>
3. Hellerstein, D. How I can become resilient. Heal Your Brain. 2011. URL: <http://www.psychologyto-day.com/blog/healyour-brain> Alexander, D. E. Resilience and disaster risk reduction: An etymological journey. *Natural Hazards and Earth System Sciences*. 2013. 13(11), 2707- 2716.
4. Дядуш Є. Модель плекання резилієнтності у когнітивно-поведінковій терапії. Люблін, 2020. URL: https://i-cbt.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/%D0%95%D0%B2%D0%B0-%D0%94%D1%8F%D0%B4%D1%83%D1%88_%D0%9C%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C-%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%BB%D1%96%D1%94%D0%BD%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96-%D1%83-%D0%9A%D0%9F%D0%A2.pdf
5. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/ стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах. Київ, 2017. URL: https://lib.iitta.gov.ua/707663/1/Bohdanov2017_1.pdf
6. Резильєнтність як особистісний ресурс учасників освітнього процесу в умовах війни. 31 Травня 2022. URL: <http://umo.edu.ua/news/rezilijentnistj-jak-osobistisnij-resurs-uchasnikiv-osvitnjogho-procesu-v-umovakh-vijni>
7. Сірополко С. Історія освіти в Україні : [монографія]. Укр. Вільний Ун-т (м. Мюнхен, Німеччина), Друзі т-ва ім. Г. Ващенко. Київ: Наук. думка, 2001. 911 с.
8. Сковорода Г. Самовладання. Тарас Лютий. Київ, Темпора, 2022. 624 с.
9. Цюман Т., Нагула О., Адамська З. Психологічні умови резильєнтності педагога в період воєнного стану. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць*. 2022. № 38 (2). С. 83–89. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.3813>